

ЕПИСТЕМИЧНА МОДАЛНОСТ – ЕВИДЕНЦИАЛНОСТ – АДМИРАТИВ¹

Доц. д-р Красимира Алексова

Катедра по български език, СУ “Св. Климент Охридски”

1. Въведение

Основната задача на настоящата работа е да представи и аргументира вижданията на авторката за едни от най-дискусионните отношения в глаголната система: модалност – евиденциалност и евиденциалност – адмиратив. Водещият подтик да повдигна отново тези въпроси е проучването, което извърших, върху семантиката, граматическия статус, темпоралната парадигма и типологическата характеристика на българския адмиратив, взаимодействията му (интрапарадигматични или прагматични) с другите глаголни категории, а и с глаголната семантика, върху източниците за пораждаване на адмиративното заключение и специфичната употреба на интензификаторите, частиците и междуметията в изказванията с адмиративни глаголни форми и т.н.. Изводите, които се представят в тази работа, водят началото си от положението в българския език. Те обаче се правят на широка типологическа основа, което дава възможност за тяхното верифициране.

2. Модални глаголни категории – епистемична модалност – евиденциалност

В натрупаната огромна литература, посветена на разглеждания проблем², почти еднакво разпространени са две противоположни виждания за отношението модалност – евиденциалност в езика: 1) че те се намират в отношение на инклузия, т.е. евиденциалните глаголни категории принадлежат към езиковите средства за изразяване на епистемичната модалност, или обратно – евиденциалността включва епистемични разширения, отнасящи се до достоверността на знанията на говорещия (напр. при Герджиков 1984, Палмър 1986, Фрайзингер 1985, Уилет 1988 и др.), и 2) че са в отношение на дизюнкция, т.е. евиденциалните категории на глагола не са модални по своята граматическа същност (Айхенвалд 2001, Андерсън 1986, Козинцева 1994 и др.). В последно време се издига и трето становище, според което евиденциалността и епистемичната модалност се намират в отношения на частично припокриване, като то се

¹ Този доклад ще е четен на *Седмите национални славистични четения*, гр. София, 22-24 април 2004 г., и е под печат.

² Вж. например Айхенвалд 2001, Андерсън 1986; Арутюнова 1988; Беляева 1990; Герджиков 1982, 1984; Гивон 1982; Грeпъл 1974; Де Хаан 2001, Диндайл, Тасмовски 2001, Иванчев 1973/1976; Йохансон, Утас 2000, Китова–Василева 1998, 2001; Козинцева 1994; Куцаров 1994; Мелчук 1998; Ницолова 1986, 2002; Овера, Плунгян 1998; Палмър 1986, 1994; Чанг, Тимбергейк 1985.

реализира в рамките на инференциалната евиденциалност (в други терминологични парадигми – при умозаключителните или още конклузивните форми). В този смисъл се говори за наличие на модализирани евиденциални системи, които са характерни най-вече за езиците от т.нар. в типологията ареал Балкански полуостров и Западна Азия (вж. напр. Ницолова 2002, Плунгян 2001).

Застъпването в тази работа становище принадлежи към първата група. Аргументирането му изисква да се разгледат първо модалните езикови категории, да се очертае разликата между модалността в логиката и езиковата модалност особено що се отнася до начините за изразяване чрез езикови средства на епистемичната модалност.

Първо ще се спра на модалните езикови категории, чрез които се дава оценка от страна на говорещото лице за връзката действие–реалност. Може още да се каже, че чрез тях се дава онтологическа оценка на самото действие: действието се преценява от субекта като реално, възможно, необходимо, желателно и под., което може да се нарече първична оценка за действието. От гледна точка на модалната логика тези категории се отнасят към алетичната модалност, а някои към деонтичната модалност (императивът, ексхортативът, оптативът и др.) (вж. Чанг, Тимбърлейк 1985:247, Палмър 1994:2539). В традиционната българска граматика тези категории се назовават с термина ‘наклонение’, а при Г. Герджиков с термин ‘модус на действието’, представляващ базисен модус като синкатегория в рамките на глаголната хиперкатегория ‘глаголен модус’ (Герджиков 1984).

В езика обаче съществуват и граматикализирани значения, които се отнасят не към алетичната и деонтичната модалност, а към епистемичната – модалността на знанието. Епистемичната логика се интересува от достоверността на създението, но тя се интересува от човешкото знание от гледна точка на абстрактното, логическото мислене. В естествения език към епистемичната модалност се отнасят два типа категории. Чрез първия тип епистемични езикови категории се дава оценка за степента на вероятност на действието от гледна точка на говорещия. Това е една по-абстрактна оценка, която не се базира, не е обусловена от реалната житейска позиция на говорещия. Като лексикални показатели на епистемичната модалност се сочат различни модални думи и изрази от типа на *естествено, разбира се, несъмнено, навярно, вероятно, едва ли, може би, изглежда* и под. Морфологизирани средства, отнасящи се към този първи тип епистемични езикови категории, са напр. категориите, изразяващи степен на вероятност, напр. т.нар. ‘утвърдителна модалност’ (модалност на *-dir*) в турския език, предположителните форми в българския език (*ще да* – формите), специфичните презумптивни форми в нивхския, сочени от Р. Якобсон, пробабилитивните форми (с

показател *-ne-*) във финския език (напр. *luke* – чета, *luke-vat* – четат, *luke-ne-vat* – вероятно/изглежда четат) (Мелчук 1998:198), асертивните (форми за увереност) в английския от типа на *He did read this novel!* и т.н. (още по този въпрос напр. Герджиков 1984:144–145 и Мелчук 1998:197–198).

Епистемичната логика обаче, както вече подчертах, се интересува от знанието на равнище на абстрактното логическо мислене, тя не обвързва достоверността на знанието с позициите на говорещия (а и слушащия) в реалния свят³. Това е причината в последните десетилетия да се говори за ревизионистки подход към епистемологията, при това главно сред лингвистите. Някои изследователи – напр. Т. Гивон, изискват епистемологията да се обърне отново към реалните факти от естествения език, да отчита като релевантна за модалността на съжденията и позицията на говорещия, неговата субективна сигурност, евиденциалната му оценка за знанието (Гивон 1982:24–25, 41–46). Разликата между епистемологията от гледна точка на логиката като наука и езиковата епистемология може да се открие и в определението, което дават на евиденциалността У. Чайф и Дж. Никол. Според тях евиденциалът като езикова категория може да се отнесе към т.нар. ‘натурална епистемология’ – “начинът, по който обикновените хора, невъзпрепятствани от философските традиции, естествено разглеждат източника и надеждността, достоверността на своето знание” (Чайф, Никол 1986:VII).

Именно когато се отчита като релевантна и позицията на говорещия в реалния свят и оттам неговата субективна евиденциална оценка, става ясно, че в естествения език съществуват и друг тип модални категории, освен посочените, които също се отнасят към епистемичната модалност. При тях модалността на съждението не се отнася директно към връзката субект – предикат (възможно, несъмнено, вероятно и под.). При този тип модални езикови категории достоверността на изказването е обективно обусловена от чисто житейската позиция на говорещия, от обвързаността в реалния свят с източника на съобщаваната информация, от свидетелската/несвидетелската позиция на говорещия, от това дали се опира на чужда информация или на собствено умозаключение и под. В някои езици зависи и от характера на сетивото, чрез което е възприета информацията (вж. Айхенвалд 2001). Такъв тип категории са евиденциалните глаголни категории (или според терминологията на Г. Герджиков модусите на изказване на действието, дефинирани още като ‘автономен модус на изказването’ – Герджиков

³ М. Китова–Василева подчертава, не бива да се отъждествяват модалностите на логиката и модалностите на езика не само защото представляват отделни предмети на две самостоятелни науки, но и защото “объркването на логическите понятия (съжденията) с езиковите реалности (изреченията) размива контурите на явленията и смесва вътрешноприсъщите им характеристики” (Китова–Василева 2001).

1984:162), чрез които говорещият дава оценка за достоверността на изказването. Според застъпването тук виждане те представляват модална глаголна категория, тъй като обвързаността с източника на информацията определя и степента на достоверност на информацията според говорещия субект. Следователно този втори тип категории, принадлежащи също към епистемичната модалност, не характеризират пряко онтологическата валидност на действието, изразено чрез глагола, а чрез тях се дава оценка на съществуващата първична оценка за връзката между действието и реалността, т.е. чрез тях се дава косвена оценка на отношението действие–реалност⁴.

Според мене именно разликата между двата вида епистемични граматически категории, очертани по-горе, е в основата на разграничаването, което правят С. Чанг и Ал. Тимберлейк между, и епистемологични модални категории (epistemological mode) с подтипове експериентал, инференциал, квотатив и др. Докато епистемичните модални типове характеризират реалността на събитието само по себе си, без да отчитат целите и намеренията на говорещия, нито източника на информацията за събитието, то епистемологичните модални типове оценяват събитието при отчитане на източника, от гледна точка на който се оценява събитието като реално или не (Чанг, Тимберлейк 1985:241–249).

3. Евиденциалност – адмиратив

След представените разсъждения за евиденциалните глаголни категории (каквато е и българската категория ‘модус на изказване на действието’ по терминологията на Г. Герджиков) като епистемични по своята граматическа същност, ще се спра върху вижданията си за семантиката на адмиратива, а след това върху възможните отношения между евиденциалността и адмиратива.

Семантиката на адмиративните форми (с христоматиен пример *Ах, то валяло!*) може да бъде представена по следния начин: “*Аз заключавам, че нещо се оказва вероятно, въпреки че аз мислех, че не е, и това ме учудва*”. Чрез адмиратива се дава

⁴ Понякога тези модални глаголни форми се причисляват погрешно или към системата на наклонението, наред с индикатива, императива, конюнктивата и т.н. (напр. за българския език – преизказно наклонение у Маслов 1956а, 1956б, Стоянов 1964/1980, Георгиев 1996 и др., за азербайджански – пересказвательное, косвено–повествовательное (вж. Въпроси времени ... 1968), за естонски – oratio obliqua (косвено наклонение) (вж. прегледа у Фернандес–Фест 1996:167), или се характеризират като субкатегория в рамките на глаголното време (напр. за българския език – Деянова 1970, Врина 1989, Генчева 1990; за тюркските езици вж. Въпроси времени ... 1968, за непали – ‘минало непознато’ (вж. Микайловски 1996:109) и т.н.

оценка на знанието на говорещия - един малко вероятен факт от гледна точка на говорещия се оказва истинен и това заключение за разминаването между предвижданото, предполагащото, очакваното и реалния факт се поражда учудването на говорещия. Така формулирана, семантиката на адмиратива ясно го представя като явление в рамките на епистемичната модалност.

Проучванията, които направих върху индоевропейските, тюркските, угро-финските, иранските, тибето-бирманските, индианските и др. езици за отношенията между евиденциалността и адмиратива, сочат, че в някои езици евиденциалността и адмиративът са независими глаголни категории, а в други - адмиративът е от употребите на някоя от евиденциалните субкатегории. Тези два случая обаче не изчерпват типовете езици според граматическия статут на адмиратива. Въз основа на този критерий (граматическия статус на адмиратива) могат да се отделят два основни типа езици: 1) в които адмиративът е употреба на друга субкатегория, 2) (по-редкият случай) когато той е самостоятелна категория (вж. повече у Лазар 1999, Татевосов 2001, Турнадре 1996). В рамките на първия тип се обособяват два по-значими подтипа: когато адмиративът е употреба на темпорална субкатегория (на перфекта), и когато адмиративът е употреба на някоя от евиденциалните субкатегории (модусите на изказване на действието). Българският език попада именно в този втори подтип.

Трябва да подчертая, че разнообразието на евиденциалните системи в различните езици се свежда не само до организацията на категорията и броя на нейните членове, но и до степента на семантична обобщеност. В множество езици (напр. индианските) евиденциалността (категорията 'модус на изказване на действието') има по-висока степен на конкретизирана морфологизация според начина на придобиване на информацията (слухова или зрителна перцепция, препредадена или трета ръка препредадена информация, слухове, собствено умозаключение, заключение на основата на опита и пр.) за разлика от езиците от т.нар. балкано-западноазиатски ареал. В рамките на този ареал българският език се различава от другите езици (от тюркските и от някои ирански езици), тъй като адмиративът представлява употреба на една от четирите евиденциални субкатегории, докато напр. при тюркските езици адмиративът е употреба на маркирания член на двучленната евиденциална категория успоредно с други емоционално немаркирани конклузивни употреби, а също с преизказните и дубитативните употреби. Наличието на два типа евиденциални системи според степента на семантична обобщеност кара някои учени да различават 'медиатив' (при по-висока степен на морфологизирана обобщеност – в езиците от балкано-западноазиатския ареал) от 'чист евиденциал' (по-силно конкретизирана морфологизация на начина на

възприемане на информацията) (Лазар 2000) или да говорят за езици от първи тип и от втори тип (у Фрайзингер 1985).

Естествено възниква въпросът - на коя от евиденциалните субкатегории е специфична употреба адмиративът. Направеният анализ на множеството материали и изследвания на граматическия статус на адмиратива в различните езици отвежда към твърдението, че в езиците, в които съществува евиденциална категория, адмиративните употреби възникват на база на инференциалността – извод, обобщение, заключение (умозаклучение в широк смисъл). Когато конкретният език притежава евиденциална система от по-обобщен в семантично отношение тип, адмиративът представлява една от употребите на опосредствания (маркирания) модус, чиито контекстуални значения са още умозаклучението, преизказването и евентуално дубитативността. Българският език притежава граматикализиран начин за изразяване на умозаклучение и напълно основателно от семантична гледна точка е да разглеждаме адмиратива като негова употреба. При езици, чиято евиденциална система включва само граматикализирана инференциалност, но не и преизказност, също се появяват адмиративни употреби. Напр. в непали, а според твърдението на А. Монто – въобще в индоарийските езици, съществува категория от типа на евиденциалността (‘модуса на изказването’), при която маркираният член (опосредстваният модус) на основата на перфекта не изразява значението преизказност, а включва умозаклучителни форми, които в дадени контексти изразяват и адмиративно значение (Микайловски 1996:118–120, Монто 2001). Но в езици, чиято евиденциална система включва само противопоставянето преизказни–непреизказни форми, не се сочат адмиративни употреби (вж. Айхенвалд 2001). Можем да посочим в подкрепа на това твърдение факта, че в параграфа “Reported and its extentions”, в който се разглеждат езиците, разграничаващи само непреизказни/преизказни форми, както и при прегледа на специфичните преизказни употреби в множество езици (напр. препредаване на чужда информация без маркиране на отношение на говорещия към истинността на съобщаваното; отхвърляне на отговорността от страна на говорещия за изказваното; а в някои езици в 1 л. ед.ч. – ситуация, неконтролирана съзнателно на говорещия) Александра Айхенвалд не посочва наличие на допълнителни адмиративни употреби (вж. Айхенвалд 2001).

В богатата литература върху разглежданата проблематика дефинирането на отношенията между евиденциалността и адмиратива е силно зависимо от вижданията на авторите за евиденциалността. Тук ще очертаем три подхода към евиденциалността и отношенията ѝ с адмиратива, като вторият от тях обхваща два подвида.

При първия подход се приема, че основният признак на евиденциалната категория, обединяващ конклузивните (умозаключителните), ренаративните (преизказните) и адмиративните употреби, е отношението на говорещия към изказването. В този случай адмиративът се разглежда като употреба на евиденциала (медиатива, опосредствания модус, индирективността според терминологията на други автори). Такъв подход е познат както конкретно по отношение на българския език (напр. Герджиков 1984), така и в общотеоретичен план (напр. Лайънс 1977; Палмър 1986; Лазар 1999, 2001). В този случай евиденциалността се дефинира като граматическа категория, която изразява степента на обвързаност, ангажираност на говорещия с изказването от него (Палмър 1986:51)⁵.

При втория подход евиденциалността се разглежда като обвързана с източника на информацията и следователно изградена върху опозицията индиректна – директна евиденция, без обаче връзката с източника на информацията да предполага оценка за достоверността на информацията. Можем да отделим две разновидности на този втори подход. При първата адмиративът се разглежда като едно от значенията на евиденциала (според терминологията на Ж. Лазар – на медиатива) и то най-вече в езиците от т.нар. в типологията ареал Балкански полуостров и Западна Азия, оформен според наличието в съответния език на евиденциална категория (напр. Лазар 1999, 2001). При втората разновидност (ад)миративът се характеризира като директна перцепция, което води до твърдението, че (ад)миративът е отделна категория, свързана донякъде семантично с евиденциалността, но независима от нея (напр. Диленси 1997).

Първата разновидност на втория подход е по-характерна за авторите, които изхождат от спецификата на евиденциалността в езиците от Балканския полуостров и Западна Азия, докато втората – за изхождащите от спецификата на евиденциалността в индианските и тибето-бирманските езици. Обявяването на адмиратива за независим от евиденциалността, тъй като според някои автори адмиративът не съдържа индикация за източника на информацията, води до опита да се обясни наличието на адмиративни употреби на евиденциала (опосредстваните модуси в езиците от Балканския полуостров)

⁵ Т. Гивон подчертава, че евиденциалността, разбирана като обвързаност с източника на информацията, е основата на увереността на говорещия в сигурността, достоверността на информацията (Гивон 1982). Евиденциалността се отнася следователно към граматическите начини за изразяване на епистемичната модалност, разбирана като “отношението, нагласата на говорещия по отношение на пропозицията, изразена от изречението, или към описваната от пропозицията ситуация” (Лайънс 1977:452).

чрез наличието на граматикализиран културен стереотип – индиректната информация е по-несигурна, по-недостоверна, отколкото директната. В такива модализирани евиденциални система като българската според В. Плулгян основната опозиция е по-скоро персонализирана–неперсонализирана информация, отколкото директна–индиректна евиденция. Според автора само при типа ‘модализирани евиденциални системи’ (като балканските) е възможна появата на адмиративни употреби, което представлява случай на полисемия. Тази полисемия в т.нар. балкански евиденциални системи се дължи според В. Плулгян на “семантичния компонент по-ниска степен на сигурност”, чрез който се извежда семантиката на адмиратива – “преходът от индиректен евиденциал към адмиратив (приблизително, от ‘говорещият не е директно наблюдавал Р и затова не смята Р за сигурно’ в ‘говорещият всъщност наблюдава Р, но преди момента на наблюдението той не е смятал за сигурно’) се осъществява чрез потискане (suppress) на елемента ненаблюдаваност: всичко, което е малко вероятно, е неочаквано” (Плулгян 2001:355). Авторът подчертава, че адмиративът не е вид евиденциално значение, че той се появява в балканските системи не защото те са евиденциални, а защото маркират евиденциалността като обвързана с модалността (Плулгян 2001:354–355). Както се вижда от цитираното, В. Плулгян характеризира адмиратива твърде стеснено – като директно наблюдение. Изследванията ни върху разговорната реч и диалозите в художествената литература доказват, че директната перцепция е само един от източниците на адмиративното заключение (Алексова 2003:78-92). Освен това едва ли значението на адмиратива може да се изведе на база на посочения от В. Плулгян признак ‘по-ниска степен на сигурност, достоверност’. Изводът, обобщението, заключението, което говорещият прави (чрез конкретно наблюдение на следи от действието или чрез по-абстрактно заключение за връзката между следствията и техните причини), се оказват изненадващи за него, като според нас тук става въпрос не за по-ниска степен на сигурност, а за субективно умозаклучение, обвързано с достоверността на изказваното, при това и експресивно натоварено. Както показва психолингвистичният експеримент, проведен и описан от С. Фитнева, изразяването и възприемането на по-висока или по-ниска степен на сигурност, достоверност на изказването, включващо удостоверителни, умозаклучителни и преизказни форми, зависи не само от изразената по граматически път епистемична модалност, но и от характера на предиката (действие, локализация и т.н.), от индивидуалните характеристики на говорещия и слушащия, от ситуацията на общуването и т.н. (Фитнева 2001). Срещу избрания от В. Плулгян признак ‘по-ниска

степен на сигурност' възразява Р. Ницолова в изследването си на българската евиденциална система (Ницолова 2002).

В рамките на втората разновидност на втория подход се издига твърдението, че общата черта на ренаративните, конклузивните и адмиративните употреби е 'неусвоено знание' (Слобин, Аксу 1982; Диленси 1997). На това основание терминът 'миратив' се използва като синонимен на 'евиденциал' или 'медиатив'. Тълкуванията на Слобин и Аксу за първичност на адмиративната стойност на *-miş* предизвикват множество възражения най-малкото защото знанието, придобито от чужда информация, за разлика от адмиратива, обикновено не е ново в момента, в който се преизказва (Лазар 2001:360). Освен това едва ли може да се приеме тезата, че инференциалната (умозаклучителната) употреба на опосредствания модус представлява смекчена изненада (според вижданията, изказани в Слобин, Аксу 1982:192), особено като се има предвид, че възникването на изненадата при адмиратива се тълкува като изказване на мисъл, която за говорещия субект е сякаш чужда (Баштюрк и др. 1996:152–153). Неприемливо е и посочването на твърде неконкретизирания признак 'неусвоено знание' като общ (най-близкия общ знаменател) за преизказните, умозаклучителните и адмиративните форми. С пълно основание като негови подредни могат да се прибавят и недоверчивите, хипотетичните, предложителните и т.н. форми.

От своя страна С. Диленси свързва адмиративността с действие, на което говорещият е бил свидетел само в условен смисъл, тъй като не е осъзнавал действията, събитията в момента на извършването им. С. Диленси посочва, че в тези случаи (т.е. при миратива) има директна перцепция на неочаквано сегашно събитие или ситуация, докато при инференциалните и преизказните употреби е налице индиректна евиденция. На тази база авторът отделя миративността като самостоятелна категория, различаваща се от евиденциалността, но имаща общи, допирни точки с нея. Инвариантното значение на миратива се изгражда според автора от противопоставянето неинтегрирана/интегрирана информация в общата картина на света в съзнанието на говорещия. Според мене С. Диленси генерализира една от специфичните адмиративни употреби, и по-точно случаите на т.нар. условен свидетел на неочаквано откритото събитие, и я нарича миратив. Това всъщност е специфично умозаклучение, базиращо се на констатация за неочакваността на някакво реално действие, което говорещият не е осъзнал в момента на протичането му, въпреки че е присъствал физически в дадената ситуация. Спецификата на тези употреби се поражда от взаимодействието между умозаклучението (разбирано в широк смисъл на констатация, извод, обобщение, заключение) – от една страна, от друга страна – противопоставянето свидетелска/несвидетелска позиция на говорещия, и от

трета – темпоралната принадлежност на факта към плана на неминалото. Свеждането на адмиратива именно до този специфичен случай води до решението, че той се различава от евиденциалността, включваща инференция и преизказване.

В основата на това виждане стои всъщност едно тясно разбиране за основната семантична опозиция при евиденциалността като граматическа категория, от една страна, и от друга – недостатъчна задълбоченост и изчерпателност при описанието на адмиративната семантика, което води до ограничаването и в рамките на директната перцепция. Езици като българския, които имат богата глаголна система, в която спецификата на употребите, на речевите варианти се поражда не само от контекста и ситуацията, не само от взаимодействието на лексикалното значение и значението на граматическата категория, но и от интрапарадигматичните комбинации между признаците на темпоралните, модалните и аспектуалните категории, дават възможност да се осъзнае, че адмиративът не може да се свежда само до този специфичен случай и че неговата семантика може най-адекватно да се изведе на база на изненадващото умозаклучение, извод, обобщение.

Л. Андерсън също счита за основен признак на адмиратива, наричан от автора ‘surprisals’, признака ‘неподготвеност на съзнанието’ (unprepared mind). Авторът вижда историческите корени на адмиратива в резултативния перфект в едни езици, както и в изразяването на предположение на базата на интуиция (“seems to me”, “I feel”) (Андерсън 1986:284). По-важно в случая обаче е да подчертаем, че в картата на менталното поле на евиденциалните значения, която Л. Андерсън представя, адмиративът (surprisals) също е включен (поле С5), което отразява виждането на автора за евиденциалния характер на адмиративното значение. И още по-съществено – т.нар. surprisals се разглеждат като реализация на инференциалността, по-точно на това, което авторът нарича ‘experiential inference’ (both inference and evidence) (Андерсън 1986:284), като семантичното поле на адмиративността не се намира във връзка с преизказното поле (чути по слухове информация, общоприета информация, чужда информация, отдалечени във времето факти от миналото и историята и под.). Това виждане на Л. Андерсън подкрепя нашите основания да отхвърлим виждането, че адмиративът в българския език е употреба на преизказните форми.

4. Изводи

Изследването в типологически план на отношенията епистемична модалност – евиденциалност – адмиратив води до извода, че адмиративът представлява явление в рамките на епистемичната модалност, доколкото чрез него се дава оценка на знанията на говорещия. Актуалният говорещ изразява учудването си, което е резултат от

заклучението за разминаване между предварителните нагласи и очаквания и реалното състояние на фактите. По своя граматически статус адмиративът може да бъде самостоятелна категория, независима от евиденциалността – напр. в някои тибето-бирмански езици, в корейския (Турнадре 1996; Татевосов 2001; Ким, Алексова 2003), може да представлява специфична употреба на перфекта (вж. за повече информация изследванията в Айхенвалд 2001; Медиативното изказване 1996; Йохансон, Утас 2000), а в езици, които притежават евиденциална категория, характеризираща се с висока степен на семантична обобщеност (каквито са напр. езиците от балкано-западноазиатския ареал) – и специфична употреба на евиденциала.

Цитирана литература

- Айхенвалд 2001: Aikhenvald, A. Evidentials. - Position Paper for International Workshop "Evidentiality", 6-th - 11-th August 2001, Melbourne, La Trobe University, RCLT - <http://www.latrobe.edu.au/rclt/>
- Алексова 2003: Алексова, Кр. Адмиративът в съвременния български език. София: Сема ПИИ, 2003.
- Андерсън 1986: Anderson, Lloyd. Evidentials, Path of Change, and Mental Maps: Typologically Regular Asymmetries. In: Chafe, W. and J. Nichols, eds., Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology. Advances in Discourse Processes, vol. XX, Norwood - New Jersey, Ablex Publishing Corporation, pp. 273-312.
- Арутюнова 1988: Арутюнова, Н. Д. Типы языковых значений. Оценка, событие, факт. Москва: Наука, 1988.
- Баштюрк и др. 1996: Bastürk, M., Danon-Boileau, L., Morel, M. Valeur de -miş en turc contemporain. Analyse sur corpus. In: L'Énonciation médiatisée. (Éditeur Zl. Guéncheva.) Louvain-Paris: Editions Péeters, 1996, pp. 145-157.
- Беляева 1990: Беляева, Е. И. Достоверность. Общая характеристика функционально-семантического поля. В: Теория функциональной грамматики. II том. Темпоральность, модальность. (отв. ред. А. В. Бондарко), Ленинград: Наука, 1990, с. 157-170.
- Врина 1989: Врина, М. За някои лексикални и морфосинтактични средства за изразяване на експресивност в съвременния български книжовен език. В: Български език, 1989, кн.2, с. 127-135.
- Въпроси времени ... 1968. Вопросы категорий времени и наклонения глагола в тюркских языках. Баку: Элм, 1968.
- Генчева 1990: Guenchéva, Zl. Valeur inférentielle et valeur "admirative" en bulgare. В: Съпоставително езикознание, XV, 1990, N4-5, p. 47-52.
- Георгиев 1996: Георгиев, Ст. Морфология на българския книжовен език. Велико Търново: Абагар, 1996.
- Герджиков 1982: Герджиков Г. Тъй нареченото преизказване и въпросът за модалните категории, които глаголят може да притежава. В: Съпоставително езикознание, 1982, кн. 4, с. 21-38.
- Герджиков 1982: Герджиков Г. Тъй нареченото преизказване и въпросът за модалните категории, които глаголят може да притежава. В: Съпоставително езикознание, 1982, кн. 4, с. 21-38.
- Гивон 1982: Givón, T. Evidentiality and Epistemic Space. In: Studies in Language 6.1., 1982, pp.23-49.
- Грепъл 1974: Грепл, М. О сущности модальности. В: Языкознание в Чехословакии. (Сборник статей: 1956-1974). Москва: Прогресс, 1974, с. 277-301.
- Де Хаан 2001. De Naan, Ferdinand. Evidentiality and Epistemic Modality. - <http://www.unm.edu/~fdehaan/evidepi.html>
- Деянова 1970: Деянова, М. История на сложните минали времена в български, сръбохърватски и словенски език. София: Издателство на БАН, 1970.
- Деланси 1997: DeLancey, S. Mirativity: The Grammatical Marking of Unexpected Information. In: Linguistic Typology 1, 1997, pp. 33-52.
- Диндайл, Тасмовски 2001: Dendale, P., Tasmowski, L. Introduction: Evidentiality and Related Notions. In: Journal of Pragmatics 33 (3), 2001, pp. 339-348.
- Иванчев 1973/1976: Иванчев, Св. Проблеми на развитието и функционирането на модалните категории в българския език. В: Помагало по българска морфология. Глагол., София: Наука и изкуство, 1976, с.348-360.
- Йохансон, Утас 2000: Johanson, L., Utas, Bo. Evidentials: Turkish, Iranian and Neighbouring Languages. (Lars Johanson, Bo Utas Eds.), Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2000.

- Ким, Алексова 2003, Kim, So Yong, Aleksova, Kr. Mirativity in Korean and Bulgarian. – In: Bulgaria, Korea, Central and East Europe – Humanities and Social Science. (The Third International Academic Conference of KACEES), Sofia-Seoul, 2003, pp. 87-103.
- Китова-Василева 1998: Китова-Василева, М. Модалностите на логиката и модалностите на език. В: Чуждоезиково обучение, год. XIII, кн. 5, 1998, с. 5-22.
- Китова-Василева 2001: Китова-Василева, М. Логико-оценъчната категория “относителна достоверност” и средствата за изразяването ѝ в съвременния испански книжовен език. (Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен “Доктор на филологическите науки”), С., 2001.
- Козинцева 1994: Козинцева, Н. А. Категория евиденциалности (проблеми типологического анализа). В: Вопросы языкознания, №3, 1994, с. 92-104.
- Куцаров 1994: Куцаров, Ив. Едно екзотично наклонение на българския глагол. София: Университетско издателство “Св. Климент Охридски”, 1994.
- Лазар 1999: Lazard, G. Mirativity, evidentiality, mediativity, or other? - In: Linguistic Typology 3 (1), 1999, p. 91-109.
- Лазар 2000: Lazard, G. Le médiatif: considérations théoriques at application à l'iranien. In: Evidentials: Turkish, Iranian and Neighbouring Languages. (Lars Johanson, Bo Utas Eds.), Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2000, pp. 209-229.
- Лазар 2001: Lazard, G. On the Grammaticalization of Evidentiality. In: Journal of Pragmatics 33, 2001, pp. 359-367.
- Лайънс 1977: Lyons, J. Semantics II. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Маслов 1956а: Маслов, Ю. Очерк болгарской грамматики. Москва: Изд. Литературы на иностр. языках, 1956.
- Маслов 1956б: Маслов, Ю. К вопросу о системе форм пересказывательного наклонения. В: Сборник в чест на Александър Теодоров-Балан, С., 1956, с.311-318.
- Медиативното изказване 1996: L'Enonciation médiatisée. (Editeur Zl. Guéncheva.) Louvain-Paris:Editions Péeters, 1996.
- Мелчук 1998: Мельчук, И. А. Курс общей морфологии. Том II. Москва - Вена: Языки русской культуры, Wiener Slawistischer Almanach, Издательская группа “Прогресс”, 1998.
- Микайловски 1996: Michailovsky, B. L'Inférentiel du Népal. In: L'Enonciation médiatisée. (Editeur Zl. Guéncheva.) Louvain-Paris:Editions Péeters, 1996, p. 109-125.
- Монто 2001: Montaut, A. Evidentiality In Indo-Aryan: The Absence of The Hearsay Meaning and the Delimitation of the Category Evidentiality. In: South Asian Languages Analysis Roundtable (SALA 21). October 8-10, 2001 Universität, Konstanz, Germany.
- Ницолова 1986: Ницолова, Р. Българските местоимения. София: Наука и изкуство, 1986.
- Ницолова 2002: Ницолова, Р. Модализованная эвиденциальная система болгарского языка. (под печат)
- Овера, Плуңгян 1998: Auwera, J., Plungian, Vl. Modality's semantic map. In: Linguistic Typology, 1998, №2, pp. 79-124.
- Палмър 1986: Palmer, F. Mood and modality. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- Палмър 1994: Palmer, F. Mood and modality. In: The Encyclopedia of Language and Linguistics. (R. E. Asher, editor-in-chif), vol. V, Oxford-New York-Seoul-Tokyo: Pergamon Press, 1994, pp. 2535-2540.
- Плуңгян 2001: Plungian, Vl. The Place of evidentiality within the Universal Grammatical Space. In: Journal of Pragmatics 33, 2001, pp. 349-357.
- Слобин, Аксу 1982. Slobin, D., Aksu, A. Tense, Aspect, and Modality in the use of the Turkish evidential. In: Hopper, Paul (ed.) Tense-Aspect: Between Semantics and Pragmatics. Amsterdam: Benjamins, pp.185-200.
- Стоянов 1964/1980. Стоянов, Ст. Граматика на българския книжовен език. София:Наука и изкуство, 1980.
- Татевосов 2001: Tatevosov, S. From Resultatives to Evidentials: Multiple Uses of the Perfect in Nakh-Daghestanian Languages. In: Journal of Pragmatics 33, 2001, pp. 443-464.
- Турнадре1996: Tournadre, N. Comparaison des systèmes médiatifs de quatre dialectes tibétain (tibétain central, ladakhi, dzongkha et amdo). - In: L'Enonciation médiatisée. (Editeur Zl. Guéncheva.) Louvain-Paris:Editions Péeters, 1996, pp.195-215.
- Уилет 1988: Willet, Th. A Cross-Linguistic Survey of the Grammaticalization of Evidentiality. In: Studies in Language, 1988, 12, pp. 51-97.
- Фернандес-Фест 1996: Fernandez-Fest, M.M.J. Du Médiatif finno-ougrien: Mode oblique en estonien, particules en finnois et en same. In: L'Enonciation médiatisée. (Editeur Zl. Guéncheva.) Louvain-Paris:Editions Péeters, 1996, p. 169-183.
- Фитнева 2001: Fitneva, S. Epistemic Marking and Reliability Judgments: Evidence from Bulgarian. In: Journal of Pragmatics 33, 2001, pp.401-420.
- Фрайзингер 1985: Frajzyngier, Z. Truth and the Indicative Sentence. In: Studies in Language 9, 1985, pp. 243-254.
- Чайф, Никол 1986: Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology. (Chafe, W. and J. Nichols, eds.). Advances in Discourse Processes, vol. XX, Norwood - Ney Jersey, Ablex Publishing Corporation, 1986.

Чанг, Тимбърлейк 1985: Chung, S., Timberlake, Al. Tense, Aspect, and Mood. In: Language Typology and Syntactic Description. Vol. III. – Grammatical Categories and the Lexicon. (Timothy Shopen, ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 1985, pp. 202-259.